O Jezera misto ukraj mora

Zbir nematerijalnog i materijalnog kulturnog pučkog naslijeđa mjesta Jezera na otoku Murteru

Rukotvorine

Jezerske ogrice

Poseban vez raznobojnih sitnih staklenih perlica, na rubu ovratnika i niz prsa ženske čipkane košulje (opleća), koje su izrađivale Jezerke kao istaknuti detalj pučke ženske nošnje Jezera i ostalih mjesta u bližoj okolici. Smatra se da se ovaj način uresa, počeo primjenjivati u 19. stoljeću kada je vezena šarena košulja (navezeno opleće) zamjenila bijela čipkana košulja (bilo opleće). Staklenim perlicama vezli su se motivi: lista, cvijeta, križa, kvadrata, pravokutnika, kruga, slova, a vezla su se imena ljudi i mjesta. Članice KUD-a Koledišće izrađuju i danas ogrice za potrebe udruge, a detalje s jezerske ogrice vezu u obliku narukvica ili u drvenom okviru kao jezerski suvenir.

Jezerski nevistin venac

Povijesni jezerski ures na glavi neviste (mladenke) koji su nosile Jezerke na vjenčanju odnosno svome piru (svadbi) do sredine 20. stoljeća. Danas vence izrađuje gospođa Anka Bilan u izvornom obliku ili u minijaturama za suvenir. Primjerak venca nalazi se i u etnografskom muzeju u Zadru i na Zavičajnoj izložbi u crkvici sv. Ivana u Jezerima. Venac se izrađuje od vunenog i pamučnog konca i svilenih vrpci (kurdele i cendali).

Jezerska spara

Okrugli čvrsti podmetač na glavi jezerskih žena pri nošenju tereta (košara,
posuda za vodu...) izrađuje se od raznobojne tkanine spojene i urešene vezom. Spare izrađuju Anka Bilan i članice KUD-a Koledišće Jezera.

Uporabni predmeti i minijature

Uporabne predmete koji su se uglavnom nekad rabili u domaćinstvu i svakodnevnoj uporabi , a djelomično i danas u standardnom obliku i u minijaturama izrađuje obitelj Matešin

Jezerska talja

Drveni kolotur, na jarbolima starih drvenih brodova kroz koji se provlačio konop za podizanje jedara, različitih tereta, ribarskih mreža. U obliku suvenira talju izrađuje, kao i različite suvenire s jezerskim obilježjima, TA Bisage Jezera.

Jezerska pudarica

Kamena gomila oblika krnjeg stošca, sagrađena od nepravilnog kamena sa sedam krugova koji se nastavljaju jedan nad drugim smanjujući se prema vrhu. Nalazi se na brdu Murtar pored Jezera i prema tvrdnji znanstvenika u dalekoj prošlosti služila je kao stražarnica i svjetionik nad istoimenom uvalom. Na obliženjem poluotoku Murtariću bilo je liburnsko naselje iz 11. stoljeća prije Krista, pa se smatra da je i ova građevina iz istog doba, a prema njenom keltskom naziv MOR – more TAR- tvrđa , dobio je ime ovaj dio otoka a kasnije i čitav otok Murter. Pudaricu kao jezerski suvenir od kamena i maslinova drva izrađuje TA Bisage Jezera.

Pučki običaji

Jezerski mornarski bal

Jezerski mornarski bal zanimljiv je i poseban običaj, koji se mogao djelomično vidjeti u Jezerima na otoku Murteru, mjestu pomoraca i ribara, do 60-tih godina 20-tog stoljeća, a od 1970. godine

osnivanjem Kulturno-umjetničkog društva Koledišće, uprizoren je kao dio programa ove udruge, koja ga izvodi na folklornim večerima, različitim priredbama, smotrama i festivalima u mjestu, zemlji i inozemstvu.
Ethno film HRT-a "O Jezera misto ukraj mora", u kojem je prikazan i dio "Jezerskog mornarskog bala", na Međunarodnom festivalu takvih filmova u
Francuskoj 1996. dobio je visoko priznanje Saveza folklornih skupina Francuske.
Ne zna se točno starost ovog običaja. Pretpostavka je da su mu korjeni
iz 19.st. , kada mnogi mladi Jezerani odlaze ploviti svjetskim morima na različitim tipovima jedrenjaka, a potom parobroda. Budući, da su ta putovanja bila duga i da su pomorci godinama bili odvojeni od svojih najmilijih, rodbina i prijatelji priredili bi im oproštajni bal.
1911. godine jezerski pomorci osnivaju Družbu jezerskih mornara koju su mještani zvali i "šocija naviganti" koja pri svakom prvom odlasku mladog pomorca "u navig" priređuje "Jezerski mornarski bal".
U njemu sudjeluju uglavnom jezerski pomorci i njihove obitelji, a izvodio se u zatvorenom prostoru, ili visoko ograđenom dvorištu.
Nabavljaju se tada i mandoline, koje, uz već postojeće harmonike
(prvo dijatonične – treštine, a onda i harmonike s klavijaturom) i gitare, prate plesove i pjesme bala.
Bal je vodio kapo o' bala koji je pazio da sve bude po ustaljenom redu. To je najčešće bio ugledni stariji aktivni pomorac ili umirovljenik, a mogao ga je zamjeniti netko drugi, ako je dobio njegovu preporuku i pristanak.
Plesalo se uglavnom u jezerskim nošnjama

različitog tipa i razdoblja. Osobito se isticala nošnja djevojaka i žena iz pomorskih obitelji, gdje je prevladavala svila i brokat, te nošnja muškaraca starijeg tipa (koporani i kružeti) i nošnja pomoraca odjevenih u " dalmatinske veštide" (po mornarsku) sa zlatnim i srebrnim mornarskim pucama i alamarima.
Običaj se nije izvodio za vrijeme 2. svjetskog rata. Nakon rata povremeno se mogao vidjeti jedan dio ovog običaja, a to je ispračaj na rivi uz pjesmu i cvijeće kad se nije samo ispračalo mornare nego sve one mještane koji zbog različitih razloga napuštali rodna Jezera (odlazak u strane zemlje , vojsku,druge gradove...) a ukinućem parobrodske pruge (60-te godine 20-tog stoljeća), koja je povezivala Jezera i Šibenik (i druge gradove), pa se nije više odlazilo na rivu opraštati, mahati, bacati cvijeće u more, običaj je polako nestao.
Zahvaljujući nagovoru starih pomoraca (Marina Jelovčića, 1905. – 1994; Jure Klarina, 1920. – 2004.) i njihovih žena (Ruže Jelovčić, 1896. – 1978.; Ivanice Klarin, 1920. – 2009.) koji su bili i glavni kazivači, a i drugih mještana , koji su pojedinim detaljima popunjavli sjećanja glavnih kazivača sudinika ovog bala KUD "Koledišće" Jezera 1970. obnavlja i postavlja na scenu ovaj običaj. To je zapravo jedna od lijepih jezerskih priča, a tekao je ovako:
Pred večer skupe se uzvanici u za to unaprijed predviđenom prostoru, gdje se po običaju malo pojede i popije, a zatim "kapo o' bala" i njegov pobratim otpjevaju po starinskom melosu:

Vilo moja baš na deset maja
Ja se dilin od ovoga kraja
I ostavljan prijatelje svoje
I Jezera rodno misto moje

Zatim skupina žena i djevojaka otpjeva:

O Jezera misto ukraj mora
Dvoru mili kraj zelena bora
U komu sam ja mlada rođena
I za mlada mornara rođena
Mlad je mornar u dalekon svitu
Poslat ću mu lucmarina kitu
Jer lucmarin prilipo miriše
A mlad mornar za menom uzdiše

Kad kapo o' bala dade znak, svirci odnosno "mužikanti" zasviraju uvod, svi se počnu pripremati za ples raspoređujući se u dvije crte – jednu nasuprot druge (ženske na jednoj, a muški na drugoj strani) i pjevaju najprije muški, a zatim na kraju svi skupa, pjesmu uz glazbenu pratnju:

Vilo moja brzo partiti ću
Milo moje sve ostaviti ću
Oca majku i milu rodbinu
I Jezera moju postojbinu
Zbogon ostaj Koledišće milo
Ispod tebe to kamenje bilo
Zbogon i ti gorice zelena
Ja odlazin za dulje vrimena

(Pjesmu najčešće povede mladi pomorac koji odlazi na svoje prvo putovanje)

Kapo o'bala istupi i kaže: Ova je fešta (Juri, Ivi....) na dar.

Divojčice za ručice svi u kolobar! Svirci sviraju ples u kolobar, muški redom prilaze ženskima, naklone se , uzmu svoje partnerice, načine krug i plešu ovaj ples.

Kad kapo o' bala vikne:

Vesela je družba naša
Svirajte nan na četiri paša

Svira se i pleše ovaj ples, a kad kaže "na dva paša", tada se svira i pleše najavljeni ples.

Načini se kratka stanka, malo se popije i pojede, nakon čega grupa žena otpjeva prvi dio pjesme:

Evo vapor ča je zaplovija

I za rivon tri put zasvirija
To su znaci da vapor parčiva
Bila vila da suze proliva

U međuvremenu mladi pomorac i njegova djevojka (ili žena ako je oženjen) stupe u sredinu plesnog prostora, te mu ona govori stihove, ljubi ga i daruje kitu cvijeća:

Ajde dragi ti moren ploviti
Nemoj drugu do mene ljubiti
Ako budeš drugu ljubit tamo
Nemoj mene zaboravit vamo
Zbogom dragi pratila te srića
Evo tebi ova kita cvića
Ova će te kita veseliti
Kada budeš po moru ploviti

Grupa žena nakon toga otpjeva drugi dio pjesme:

Vapor parti i zamuti more
Zbogon dragi divni razgovore
Zbogon kućo i jelova vrata
Zbogon draga jabuko od zlata

Grupi žena se mogu pridružiti i muški pjevajući zadnja dva stiha.

Zatim muški zapjevaju pjesmu "Ne plači moja mila draga"

Ne plači moja mila draga
Ti nedaj srcu svome jada
Ako ti draga ja na more pojden
I natrag ne dojden ne plači , ne plači
Samo se sjeti na moj život mladi
I na našu ljubav ne plači , ne plači

Nakon toga kapo o' bala kaže:

Balaj vilo bila lica
Sa' će polka pljeskalica

koju tada zaplešu parovi slobodno po prostoru,ili oko mladog pomorca i njegove djevojke koji plešu u sredini plesnog prostora (kruga).

Poslije ovoga plesa žene zapjevaju:

Dojt će (danas) blagdan sv.Nediljice
Ki će moje cjelivati lice
Kolo igra mladost se veseli
Tebe nema moj cvite rumeni

Kolo igra kraj svetog Ivana
Svaka diva kraj svoga dragana
Kolo igra dokle dan ne stane
Tebe neme moj mili dragane

Plesni parovi stoje u krugu i zajedno s pjevačicama pjevaju, te mladi pomorac digne ruke na kraju pjesme i pleše se pjevano " Na prikriž kolo"

Na prikriž kolo igralo
Sve dok ni sunce zapalo
Igraju mladi mornari
I š njiman žvelti ribari
Igraju mlade divojke
Lipe ka zlatne jabuke
Na prikriž kolo igralo
Sve dok ni sunce zapalo

Sa strane, nakon ovog plesa, pjevačice zapjevaju:

Sinje more da znaš govoriti
Imala bi koga pozdraviti
Pozdraviti rumenoga cvita
Moga draga u tuđini svita
Sinje more nemoj valovati
Mladi mornar pa će nastradati
Sinje more ne ljuljaj se jako
Još je moje drago prinejako
Sinje more suviše si slano
Di si dragi ne vidin te davno
Di si dragi utjeho jedina
Zar ovakva bit će nan sudbina

Dok se pjevaju ovi stihovi nekoliko djevojaka i žena, najčešće četiri, otplešu " žensku tršetu", starinski ples bez glazbene pratnje, kome ovo pjevanje služi kao zvučna kulisa.
Kad pjevačice zapjevaju:

Dalečina dragi te prikriva
Leti knjigo najdi mi ga živa
Pokloni se kito lucmarina
Crnon zemlji, a ti dragi k meni,

pleše se "kolo tršeta" u kome sudjeluju svi plesni parovi, a ova im pjesma također služi kao zvučna kulisa, jer i ovaj stari ples nema glazbenu pratnju.
Kad kolovođa (najčešće mladi pomorac) digne ruku kolo se zaustavi a kapo o' bala vikne:

Još vrimena malo osta
Balarina nika' dosta

Pleše se zadnji ples – balarin koji može dugo trajati, a kada se plesači umore, kolovođa povede plesače "u spuž" ili u "uzu" oko svirača i tako završe ples ili se provuče ispod mosta jednog ili dva para ako je plesnih parova više i povuče krug u crtu, te dignutom rukom zaustavi ples. Često na kraju svi zaplješću sviračima, a sve se nastavlja odlaskom na rivu (obalu) ispratiti mladog pomorca na brod. Pjevaju se pjesme:

Predragi ljubiću moj
Zašto me ostavljaš
Zašto mene mladu
Tužnu zaboravljaš
Kako majka želi
Sina priko mora
Tako i ja dušo
Tvoga razgovora
Predragi ljubiću moj
Moj zeleni bore
Dojdi razveseli
Tužno srce moje

Sjela djeva pokraj mora na kamenu studenom.

Gledala je sinje more i njegove valove.
Iz njedara ružu vadi pa je baca u more.
Plovi, plovi ružo moja, pozdravi mi dragoga.

Na rastanku dajen pozdrav sviman
Momu rodnom mistu Jezeriman
Svim ljudiman ča u njiman stoje
Za najviše tebi zlato moje

Na rastanku ja ću zaplakati
Briši suze – rubac ćeš mi dati
Nek ostane sve na rupcu tvome
Kajno ča si ti na srcu mome

Svi se opraštaju od mladog pomorca, koji se ukrcava na brod, svi mašu i bacaju cvijeće za brodom koji odlazi i odvodi još jedno mlado biće iz njegovih rodnih Jezera na široko sinje more.

Jezerski mornarski bal svake godine izvodi se na obljetnicu osnivanja Družbe jezerskih mornara oko 10.05. i poklapa se s obnovom crkvice sv.Nikole iz 15. st. u jezerskoj uvali Murtar. Navečer se izvodi Jezerski mornarski bal na Trgu Jezerana, uz prikaz rukotvorina i domaće gastronomije, a sutradan kreće mimohod okićenih brodica prema uvali Murtar do crkvice sv. Nikole, gdje se okupe mještani i gosti na misnom slavlju.

Balarin

Starinski ples tipa otočkog tanca koji se pleše u Jezerima. Glazbena pratnja su dijatonična harmonika, klasična harmonika, mandolinski sastav. S obzirom na starost plesa vjerojatno je u povijesti ples pratio mih. Pleše se u parovima i u vrstama poredanim u križ ili cvijet. Najčešće pleše po osam parova, u koloni po dva para gledajući

jedni drugima nasuprot .
Ples se sastoji od deset figura:

1. Za ruku
2. Prvi most
3. Trenguzanje
4. Pasivanje
5. Mažulin
6. Kontra
7. Drugi most
8. Obrtanje
9. Kolo
10. Spuž ili uza

Ples se najčešće plesao na Jezerskom mornarskom balu kao zadnji, najtemperamentniji ples i prvih osam figura se ponavljalo koliko bi htio kapo bala i plesači. Ako bi htio završiti kolovođa bi krenuo u kolo. Ples se plesao i na važnijim svečanostima i blagdanima. Budući da se na Jezerskom mornarskom balu svi plesovi plešu pod komandu, komandu za ovaj ples daje kapo balo najčešće: ″Balarina nika' dosta!″

Darovnice – dio jezerskog pira

Nakon vjenčanja mladenke i mladoženje svatovi odlaze u mladenkinu kuću na oproštajni ručak. Ženski dio mladoženjinih svatova na ručku je kod mladoženjinih roditelja. Nekoliko žena nakon objeda kreću s okićenim košarama na glavi, u kojima su slastice i piće, prema mladenkinoj kući. Kad dođu u dvorište, pjevajući pozivaju mladu nevjestu da je vrijeme kad se treba oprostiti od svojih roditelja i krenuti svojoj novoj kući. Tu se plešu obredna kola i veseli parovni plesovi, te se nakon toga pjevajući kreće prema kući mladoženje.
Pjesme i plesovi najčešći na jezerskom piru osobito tijekom ovog dijela običaja:

Dajte naše ne pitamo vaše
Dajte našu kićenu divojku
Ča se našen obećala monku

Živili
Ova čaša orihova
Srebron zlaton potkovana
Svi ćemo je redon piti
I svi ćemo zdravi biti
Molitva se daje
Našen bratu i nevisti zdravlje
Nevista je popila
Diveru je napila
Diver će je popiti
Komu tide napiti
I čašica i zdravica
Sve na tvoju lipu čast

A divere brate naš

Pivala bi al ne mogu sama
Moju drugu zabolila glava
Pivaj drugo projti će ti glava
Ja ne moren zapivati sama
Pivat ćemo drugo i balati
Glava će ti o sebe pasati
Malo vina i malo rakije
Eto tvojon glavi likarije
Pivaj drugo ti si se udala
Ja ću skoro nisan višje mala

Kolo kolo u kolo, u kolu je neva
Na njon bila košulja, bilon svilon šivena, a crvenon vezena
Ljubi , ljubi neva koga tebi drago
Samo nemoj onoga koga nemaš rado
Ako nemaš nikoga, ajde vanka iz kola

Mužika za mlade
Nemoj dragi bilu ružu brati (3x)
Ni studenon vodon zalivati
Bila ruža to je srce moje (3x)
Koja vene rad ljubavi tvoje

Polka na prominu

Ljubija se bili golub sa golubicon
Gledalo ga mlado momče sa divojčicon(2x)
Bila ti je bilo perje u golubice
Još je bilje bilo lice u divojčice(2x)
Crven ti je kljun golube u golubice
Još su usta crvenija u divojčice (2x)
Poljubi me moj golube pa ću ja tebe
Pa ti mene pa ja tebe pa smo oka dva

Zbogon ostaj divojaška majko
Odveli smo tvoje sunce žarko
Ostalo ti mjado i nejako
Ti ćeš opet uzgojiti majko.

Darovnice su u skračenom obliku na programu KUD-a Koledišće Jezera, a mogu se vidjeti i na mjesnoj svadbi – piru ako netko od mještana odluči pirovati po starom običaju.

Starinsko pučko pjevanje u Jezerima na otoku Murteru

Dvoglasno starinsko pjevanje u Jezerima najstariji je način pjevanja, a pjevale su se najčešće pripovjedne pjesme jer se preko pjevanja zapravo pripovijedalo. Melodije su jednostavne i razlikuju se u varijantama. Pjevaju se najčešće u četverostihu ili dvostihu (″po dva put ″). Jezerani takav način pjevanja zovu ″Pivanje po starinsku″, ″Pivanje na stari melos″, ″Pivanje po jezerski″. Pjesme se najčešće pjevaju na različitim svečanostima, obredima, svadbama - pirovima, prije starinskog kola, uz kolo, a pjesmom se ostvarivala i svakodnevna komunikacija u slobodno vrijeme... Jezerani takve pjesme - napjeve zovu još i ″Stare popivke″. Napjevi završavaju unisono ili na sekundu što je starije ili kvintnim završetkom što je novije (na bas). Unisonim ili sekundnim završetkom pjevaju najčešće dvije do tri pjevačice dok pjevanje na bas pjeva veća skupina sudionica. Pjesme pjevaju i muškarci na isti način ili slično, posebno ili zajedno sa ženama iako je uobičajeno da muškarci više vole klapske pjesme (“pivati po kancu”) Sličan način pjevanja nalazimo u većem i manjem obimu u ostalim mjestima otoka Murtera i u nekim mjestima šibenskog uzmorja i otoka (Vodice, Tribunj, Zlarin...). Budući da je starinsko ojkanje proglašeno nematerijalnom kulturnom baštinom u Hrvata, nadamo se da bi i ovaj specifičan način pjevanja isto tako trebao biti proglašen nematerijalnim kulturnim naslijeđem. Slične napjeve možemo naći i na drugim otocima hrvatskog Jadrana pa stoga je sigurno da su najstariji način pjevanja u Hrvata. Npr. o pjevanju na otoku Murteru pisala je i poznata hrvatska etnomuzikologinja Vedrana Milin-Ćurin, gdje se posebno bavila tradicijskim lokalnim napjevima (Vedrana Milin – Ćurin: Pjevanje na otoku Murteru, str. 45, 5.2).

Preperuše

Vrlo stari običaj ili kako bi rekli stari Jezerani – fandonija (obred, vjerovanja u nadnaravno) koji se izvodio u vrućim ljetnim mjesecima. Jedan je od poznatih takozvanih dodolskih običaja našeg naroda kad se molitvom, pjesmom i plesom dozivala kiša da natopi žedne vrtove i polja.
U Jezerima se ovaj običaj počeo gubiti tijekom 70-tih godina prošlog stoljeća i danas je uglavnom u programu KUD-a "Koledišće" Jezera, iako tu i tamo može se vidjeti nekoliko djevojčica i dječaka da pjevaju Preperuše odile.....ali ne izvode čitav običaj.
U tomu su sudjelovala djeca najviše do 9 – 13 godina. Nosila su u rukama grančice (najčešće masline, mendule i crnike) kojima su mahala i pjevala kroz mjesto:

Preperuše odile
Sve su Boga molile
Daj nam Bože kišicu
I nebesku rosicu
Da urodi godina
I šenica bilica
I vinova lozica
I zelena maslina
Niki sira, niki jaj
To je nama za u falj (far)

Pred onima koji su ih darivali pjevali su i plesali dječje plesove: Kolo, kolo išunajca, Išli smo u školicu, Pljeskon, pljeskon tata gre, Cancaj mede crnih kos....

Ukoliko bi domaćini imali glazbala (mandolinu, gitaru, harmoniku...) pratili bi dječje plesove i pjevali s njima.
Na kraju bi se djeca zahvalila domaćinima, krenula dalje pjevajući, a domaćica bi za njima prolila malo vode za sriću da padne kiša koju dozivaju.
Preperuše, odnosno djeca koja su izvodila ovaj običaj bila su obučena u jezerske narodne nošnje pred kojim se isticala mala preperuša (mogle su biti i dvije) sva u bijelom s vjenčićem od cvijeća na glavi i košarom u ruci za darove koje bi dobivali od mještana. Preperuše su danas na programu KUD-a Koledišće Jezera.

Pučki crkveni običaji

Pomrsiti more svekolike grije naše – korizmeno pučko pjevanje župe Gospe od Zdravlja iz Jezera na otoku Murteru
odabir i animacija: Ivica Bračanov, Nenad Milin, Joško Ćaleta

Koncertom korizmenog pučkog pjevanja pjevači župe Gospe od Zdravlja predstavljaju stoljetnu glazbenu tradiciju koju su generacije istaknutih pjevača u ovoj maloj zajednici generacijama gradili i prenosili sve do današnjih dana. Grupa pjevača okupljenih u jezerskom crkvenom zboru sastavljena je od tridesetak žena i muškaraca.
To su mahom vrsni pjevači, prirodno nadareni, muzikalni, izrazitih pjevačkih sposobnosti. Krasi ih otvorenost glasova, grleni, zvonki ton, visoka intonacija, osobito u pjevanju žena.
Malo je sredina poput Jezera koje se danas mogu podičiti tako živom i zanimljivom crkvenom pučkom baštinom. Ono što se i danas može primijetiti u njihovu pjevanju i načinima glazbene

komunikacije nasljeđe je glagoljaškog crkvenog pjevanja. O glagoljanju u Jezerima svjedoče nam spisi i oporuke od 16. stoljeća pa nadalje, poput Matrikula b.ne Gospe v Jezera (1629.), ili pak iz 19. st. dvije župske knjige pisane glagoljicom. Kroz povijest se spominju župnici koji nisu poznavali latinski (Ivan Parožić, 17.st.) a ističe se činjenica das u sve do polovice 19. stoljeća svećenici popovi, porijeklom iz Jezera, bili samo glagoljaši. Pivanje po starom, primjere kojeg ćemo imati prilike čuti i na ovom koncertu pjevači u Jezerima su uspjeli sačuvati služeći se ponajviše obrednikom fra Petra Vlašića (1926.). Taj podatak ponosno ističe današnji voditelj pjevanja u župi Jezera Ivica Bračanov:

"Mi se u pjevanju Večernjih i dalje služimo starim knjigama, osobito Vlašićevom. Kod nas se pjeva u dva kora. Osobito je svečano u Velikom tjednu i na Uskrsni ponedjeljak kada pjevamo Večernju po našu, te smo mnoge običaje, poput naše tradicionalne procesije na Veliki petak, usprkos svim nedaćama i dalje zadržali."

Upravo su pojedinci poput Ivice zaslužni što se je duh pivanja po staru održao do danas. U vrijeme kad su službujući svećenici u Jezerima bili manje glazbeno nadareni, aktivni pjevači iz puka preuzeli su neke njihove dužnosti u pjevanju, kako liturgijskih tako i paraliturgijskih dijelova. Tako je bilo i sa Ivicom Bračanovim (1957.), darovitim amaterom, harmonikašem, orguljašem koji je svojim angažmanom direktno pomogao očuvanju jezerske crkvene glazbene baštine. Na njegovu je primjeru uočljivo kako se tradicija usmenim putem vjerno prenosila. On pjeva u crkvi od malena, bio je ministrantom od svoje 6. godine, a prvi puta je zapjevao sam "pištulu" (poslanicu) kada je imao 11 godina. Sami pjevači su ga prepoznali kao talentiranog i pozvali u kor. Od tada je uz njih pjevao i pomalo preuzeo vodstvo.

Protutežu crkvenom pučkom glazbovanju u Jezerima predstavlja izuzetno aktivno folklorno društvo Koledišće. Nekadašnji i današnji aktivni članovi društva također su aktivni pjevači i u crkvi. Osnivač i dugogodišnji voditelj skupine, Nenad Milin, svojom je izuzetnom aktivnošću također pridonio i održavanju i kvaliteti crkvenog pučkog pjevanja. Naime, uslijed promjena načina života muškim pjevačima koji su stoljećima bili nositelji pjevane baštine sve aktivnije su se pridruživali i pjevačice čija je uloga do druge polovine 20. stoljeća bila pasivnija. Žene su se aktivnije počele uključivati u pjevanje tek u drugoj polovici 20. st., najprije pjevanjem Gospinih pjesama preko "male Mise" i kod popodnevnih pobožnosti. U starije su vrijeme samostalno pjevale jedino "Gospin plač" i to tako da je svećenik započinjao svaku kiticu a one prihvaćale. One su danas ravnopravne a u nekim situacijama i jedine nositeljice pjevane baštine. U slučaju Jezera to je bilo moguće i zbog činjenice da crkveno i svjetovno pučko pjevanje odlikuju slične glazbene karakteristike prepoznato u tonskim i ritamskim obrascima te u načinima oblikovanja višeglasja.

Tonske odnose karakterizira tonski niz od samo nekoliko (4-5) tonova. Solistički nastupi su nešto šireg opsega i koincidiraju sa ritamskim izgovaranjem teksta koji teče u logičnoj tekstu

prilagođenoj glazbenoj frazi. Napjevi se izvode jednoglasno ili višeglasno, ovisno o vrsti, funkciji i namjeni u misnom bogoslužju. Jednoglasno se izvode poslanice s tim da se solisti, muškarci, izmjenjuju. Većina napjeva izvodi se višeglasno, najčešće dvoglasno. Dvoglas kod kojeg donji glas prati jednostavnijim pomacima s najčešće unisonim završecima glavna je karakteristika kako svjetovnog tako i crkvenog pučkog pjevanja u Jezerima. Danas sve češće taj unisoni završetak ima dodatak, spušteni donji glas u kvintu koji tvori tzv. kvintno dvoglasje, poznatije i kao pivanje na bas. Najčešće je to samo jedan muški glas koji zna biti čvrst i jasno naznačen. Nekadašnji završeci kod kojih jedan glas s unisonag spušta na sekundu danas su rijetki, a u crkvenoj pučkoj pjevanoj praksi ih gotovo i nema. Zanimljivo je primijetiti da se većina napjeva i danas izvodi na način pjevanja u dva kora (responzorijalno) kod kojeg dvojica predvodnika naizmjenice započinju pjevanje dvaju korova. U Korizmi i Došašću se pjevalo više turobnim glasom ili šoto voče, tiše i otegnutije. Za svečane napjeve i danas se koriste terminom kantanje, kantati za razliku od termina prosto za obične i jednostavnije. Treba napomenuti da je pjevanje nekada, po kazivanju Bračanova, za razliku od danas bilo nešto oporije, jednostavnije, s manje melizama i puno grlatije (iz otvorene berikate), glasnije.

Koncert je koncipiran kao presjek glazbene aktivnosti u korizmeno te posebno u razdoblju Velikog tjedna kad su pjevači i u Jezerima najaktivniji sudionici brojnih crkvenih obreda. Započinje prikazom procesije na Cvitnicu jedne od brojonih procesija koje su se u Jezerima sve do danas održale. Neke od njih su u međuvremenu nestale poput pučke procesije na Veliki petak ujutro, u 4 sata, u kojoj su sudjelovali sami vjernici, bez svećenika, u kojoj se nosio oveći križ. Napjevi koji se izdvajaju svakako su psalam 51. "Smiluj mi se, Bože", koji se pjevao na Blagoslovu s Presvetim petkom u Korizmi, zatim djelo kajanja "Ja se kajem", "Puna tuge majka staše" koja prati pobožnost Križnog puta u korizmi. Isto tako zanimljiv je i prikaz Velikog četvrtka gdje se na kraju Mise zadržalo pjevanje antifone Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio s psalmom 22., dok se ogoljuju oltari u crkvi. Obred završava pjevanjem prve polovice Gospinog plača,

kojega u Jezerima pjevaju prema tekstu fra Petra Kneževića (Došlo vrime jur budući) u dva kora, pi čemu muškarci čine jedan kor a žene drugi. Najviše glazbenih primjera predstavlja obrede Velikog petka (Puče moj, himan Barjaci kreću kraljevi, pjesma U Gospodina mučenje i psalam 135. Ispovi´te se Gospodinu jer je dobar) a zanimljivi su i obredi Velike subote vezani uz blagoslov vode. Noćna procesija na Veliki petak je, kao i u većini naših mjesta uz obalu, zadržana. Procesiju prati zvuk čegrtaljki (čičaljke) a osvjetljuju ferali i svijeće.Na početku procesije skupina je momaka i mlađih muškaraca koji nose obilježja kristove muke. Nakon što crkveni pivači (kapela) otpjevaju stihove oni pnavljaju isti pripjev "Pomiluj mene Bože..." Često pjevaju vrlo robusno i glasno . Oni zapravo predstavljaju svjetinu koja je tražila da se Isus razapne ,pa onda istom "vikom" mole da im Bog oprosti (pomiluje). Ovu skupinu u Jezerima zovu "bukači". Ovo je jedina procesija koja još ide po mjestu a ne samo oko crkve. Pjeva se stari himan U Gospodina mučenje, kroz koji se ponavlja pripjev: Pomiluj mene, Bože, jer je u vike milosrđe tvoje; pomrsiti more svekolike grije naše, po čemu smo i nazvali ovaj običaj.

Za ovu prigodu Jezerke i Jezerani bili su obućeni su u narodne nošnje, originale i vjerne rekonstrukcije s kraja 19. i prve polovice 20.stoljeća. U novije vrijeme kao i svugdje nose današnju odjeću osim "Čuvara Božjeg greba" koji nose pučku svečanu nošnju iz prve polovice 20. stoljeća ("veštidi po mornarsku").

Jezerske priče i legende

Kad dođete u Jezera primjetit ćete da je mjesto u dolini punoj zelenila i cvijeća. Proteže se u

dubokoj uvali oblika potkove na jugoistočnoj strani otoka Murtera. Ovdje ljudi cijene kulturu življenja u skladu s prirodom, čuvaju svoje kulturno nasljeđe u kojem su i priče i legende.

O imenu Jezera

Zašto ime Jezera? Po dvije velike vodene površine koje su u blizini mjesta i u prošlosti su bile vrlo važne za egzistenciju stanovništva jer voda uvijek znači život. Jezero Lokva puno je vode uglavnom za kišnog razdoblja dok ljeti presuši, a jezero Blato bilo je puno vode tijekom čitave godine. No, u jednom od jezera, Blatu pojavili su se komarci malaričari te su u prošlosti umirali brojni stanovnici mjesta, osobito mladi i djeca. 1912. godine duboke jaruge ovog jezera zatrpane su nakon što je na poziv mještana, iz Beča došla zdravstvena komisija i utvrdila da je jezero opasno za puk. I danas se mještani sjećaju priče o tom dijelu jezerske prošlosti.

O crkvici sv.Konstancija i malariji

U kršćana sveti Konstancije, biskup, zaštitnik je od bolesti koje prati visoka tjelesna temperatura. Baš zbog toga Jezeranima je jedna gospođa iz Perugie donijela "moći" (relikvijar) u kome su dijelovi kostiju svetog Konstancija kojem su za vrijeme Rimskog carstva odrubili glavu nakon što ga nisu mogli spaliti jer svaki put kad bi ga bacili u oganj, oganj bi se ugasio. Zbog toga je u narodu cijenjen kao svetac koji gasi visoku, opasnu temperaturu u tijelu, a koja prati i malariju, osobito " tercianu" (treći stadij malarije). Najprije kapelica svetog Konstancija iz 16. stoljeća,a zatim crkvica iz 18. stoljeća sagrađene su na brdu Kružak na južnoj strani mjesta. Kamenje za gradnju ogradnog zida i crkvice donosili su uglavnom mještani oboljeli od malarije ljeti obućeni u zimsku odjeći i polako se penjali do vrha. Priča kaže da bi ozdravili oni koji su smogli

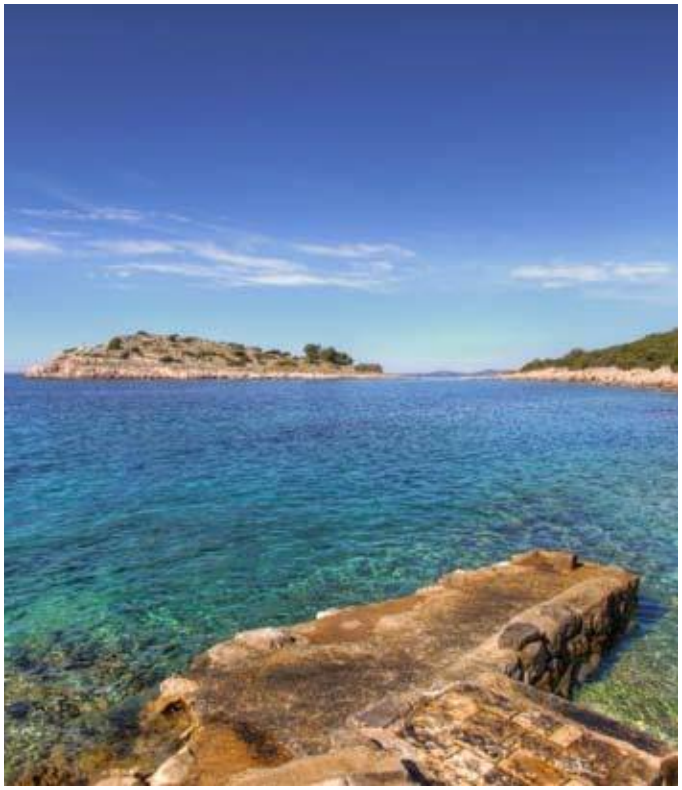

snage doći do vrha , a one koje bi bolest svladala ostali bi na tom tužnom putu. Za one koji bi ozdravili medicinsko je objašnjenje da pri velikom znojenju tijela i visokoj tjelesnoj temperaturi (39-40 °C) ugiba uzročnik malarije u ljudskom tijelu. Crkvica je stradala u Drugom svjetskom ratu, a obnovljena je 1994. Zadnjih godina gradi se križni put do crkvice dragovoljnim radom i doprinosom mještana.

O Pudarici, Murtaru i Murtariću

Jezerska prošlost zadire duboko u antiku. Na poluotoku Murtariću bilo je liburnsko naselje u 11. stoljeću prije Krista. Ostaci velikog ogradnog zida naselja još su vidljivi. Iznad obližnje uvale (Mali Podjasenovac) nađeni su grobovi iz tog doba

u jednoj gomili, a gomila , zagonetnog izgleda koji mještani zovu Pudarica, poput krnjeg stožca sa sedam spiralnih stuba dominira uvalom Murtar (sveti Nikola). Povjesničari i arheolozi smatraju da je ta kamena građevina služila Ilirima da bi označavali svojim brodovima, ognjem s njena vrha, ulaz u zaštićenu luku (uvalu). Pretpostavka je da je takvih građevina bilo još pet, na jugoistočnoj strani otoka Murtera. Brdo i uvala od starine se zovu Murtar prema ilirskoj i keltskoj inačici (mor- more i tar- tvrđa). Od toga potječe ime čitavom otoku. U uvali Murtar crkvica je svetog Nikole (15. st.) sagrađena na živoj stijeni posvećena pomorcima i ribarima pa se uvala zove i po tom svecu.

Poluotok Murtarić u blizini ove uvale, osim što je prema tvrdnji nekih povjesničara na njemu bilo spomenuto naselje u antici, u novije vrijeme bio je sastajalište žena i djece koji bi mahali i pozdravljali svoje jezerske pomorce (očeve, braću, sinove), koji bi ploveći Jadranom prolazili i pored Murtarića.

Postoje tužne priče o ovom poluotočiću s kojega su skokom s visoke stijene u more odlazili u smrt zbog nesretnih ljubavi.

O Kukuljaru Vodenom i gusarima

S Murtarića puca prekrasan pogled na otoke Kukuljare i Kornate u daljini. Na otočiću Kukuljar- Vodeni kameni su blokovi i suhozid gdje su zakopani pirati koji su poginuli u bitci između stanovnika otoka Murtera i njih. Budući da su se pirati iz južne Italije često zalijetali na dalmatinsku obalu i otoke zbog pljačke i otimačine i napadali iznenada. Stanovnici otoka Murtera jednom prilikom složno su dočekali pljačkaše u blizini Kornata zapalili njihove lađe i pobili pirate. Nekolicina trupala doplivalo je do otočića Kukuljara- Vodenog gdje su ih jezerski

ribari zakopali. I dan danas nakon 400 godina od tog događaja (prema tvrdnji nekih povjesničara to se dogodilo početkom krajem 16 st.), Jezerani taj dio otočića zovu "gusari". Inače otočić Kukuljar-Vodeni dobio je ime po špilji u kojoj je pitka voda blizu mora.

O morskoj divojci

A događaji koje i danas prepričavaju pomorci i ribari Jezera je susret jezerskog ribara s morskom divojkom (sirenom). Loveći ribu naš barba nemalo se iznenadio kad mu je na pramac (provu) kaića skočila lijepa dugokosa djevojka. Ribar nije mogao doći do riječi diveći se ljepoti djevojke na ljetnom suncu i čudio se njenom ribljem repu. Nekoliko trenutaka sa smješkom su se gledali, a zatim je morska divojka skočila u more i nestala u dubini.

O vilama i Koledišću

O lijepim djevojkama posebnog izgleda govori i stara legenda o vilinskom kolu na Koledišću, starom jezerskom trgu u dijelu mjesta zvanom Selo gdje je bila vjećnica iz mletačkog doba u kojoj su se sastajali stanovnici otoka Murtera. Prije samog uređenja trga jedan jezerski barba vraćao se u kasnim noćnim satima iz oštarije (gostionice) i na tom prostoru gdje je danas trg Koledišće vidio je vile raviole kako plešu kolo. U kolo su uhvatile mladog momka i odvele ga sa sobom. Barba koji je bio svjedok tome događaju pomalo se uplašio i otišao kući pričajući sutra svima o događaju. Nakon godine dana oteti momak se vratio u Jezera, tri dana nije mogao govoriti, a kad je progovorio mogao je pričati sve o vilama i njihovu izgledu pa čak i da su imale konjske noge, ali nije smio reći što je jeo jer bi odmah ostario i umro. Kažu da je dugo živio i

bio mladenačkog izgleda. Na mjestu gdje su vile raviole plesale sada plešu jezerski svatovi, sastaju se mještani i pale kolede.

O nazivu otočana "boduli"

Legenda kaže da su Osmanlije prodirući iz Bosne u svom drugom naletu uspjeli doći do hrvatske obale Jadrana. Pokušali su doći i na otoke. Skupili su mnoštvo kozjih mješina i, budući da su bili neplivači, plutali su na njima prema bližim otocima. Stanovnici otoka spremno su ih dočekali. Skrivečki bi zaplivali i na povik zapovjednika skupine: "Buodi duoli!" zaranjali bi u more i bušili mješine te su se protivnički vojnici utapljali. Kad su vidjeli kako im pogibaju vojnici, zapovjednici osmanlijske vojske odustali su od daljnjeg osvajanja. Pitali su svoje vojnike što se događa, oni su u glas prestrašeno odgovarali da čuju viku

Bou – duli i da se nakon toga vojnici utapaju. Eto, od tada, kaže legenda, otočanima ime boduli.

Prirodne zanimljivosti odnosno endemi na jezerima

Jezerska jezera su zapravo dvije velike vodene površine jugoistočno od mjesta. Blato ili Jezero isušeno je zbog malarije početkom 20. stoljeća, ali još uvijek postoje dijelovi nepropusnog tla koji su puni vode sve do jakog sušnog razdoblja kada presuše. Nasuprot Lokvi koja je puna vode od jesenskih do ljetnih mjeseci (ljeti je bez vode) na Blatu se i usred ljeta mogu djelomično pronaći vodeni kanali. Zbog prirode koja se ovdje razigrala na području oba jezera rastu različite endemske biljke od kojih je i orhideja mrežasti vranjak.

Crkve

Župna crkva Gospe od Zdravlja

Vrijedni spomenik mediteranskog baroka je Župna crkva Gospe od Zdravlja.Sagrađena je lijepim tesancima iz mjesnog kamenoloma. Velika je 30 x 20. Kamenje se počelo vaditi 1720. pod nadzorom poduzetnika Jure Foretića iz Korčule. Godine 1722. bila je crkva pod krovom i blagoslovljena, a starija je na istom mjestu porušena (starija crkva je bila vjerojatno posvećena sv. Stjepanu). Pločnik je postavljen 1724. Mještani su gradili crke o svom trošku pa joj gospoda nisu patroni. Crkva je jednobrodna s glavnom i dvije pobočne kapele na istoku te sakristijom i stubištem za ulaz na balkone prema sjeveru.
Uz crkvu na istočnoj strani je zvonik 32 metra visok građen dobrim tesancima s koga se pruža prekrasan pogled na mjesto i okolicu. U crkvi su 2 balkona, donji za orgulje, gornji za pjevače. Orgulje su nabavljene 1777., ali su raskinute 1905. Obnovljene su 2013. Na balkonima su nekad bili uglavnom muškarci, a u holu crkve uglavnom žene. U glavnoj kapeli su mjesta za kantadure-crkvene pjevače. Glavni oltar u središnjoj kapeli je od mramora sa stupovima, kulturama anđela pozlaćenim srebrnim reljefom Marije s malim Isusom u pozlaćenom četvrtastom okviru. Na oltaru je spremište za hostije, tabernakul i s križem od pozlate, a zlatno sveto otajstvo u kojem stoji velika hostija ima oblik sunca. Slijedi šest oltara od drva koji su vjerojatno dobrim dijelom ostali iz starije crkve koja je bila na istom mjestu. To su sv. Ante, Pieta (Gospa od 7 žalosti) s prekrasnim rezbarijama u obliku ploda i lista vinove loze, smatra se jednim od najljepših olatara u Dalmaciji, izrađen u Francuskoj kao zavjet jezerskih pomoraca; Gospa ružarica (Gospe od Luzarija), Sveti Ivan s Mihovilom (velika slika ulje na platnu, vjerojatno iz razdoblja ranom baroka), ostali oltari s kipovima su: Gospe karmelska i sveti Roko.

Crkvica sv. Nikole

Crkvica sv. Nikole iz XV st nalazi se u drugoj luci zvanoj Murtar (sv. Nikola). Velika je 8,50 x 4,00 m. Na oltarnoj slici bili su sv. Nikola, Ante i Gospa.

Devastirana je nakon 2. svj. rata, a obnovljena 10. svibnja 2011. godine. Sada je jedan od lijepih primjera srednjovjekovnog kulturnog naslijeđa, s novoizrađenim drvenim kipom sv. Nikole.

Crkvica sv. Roka

Crkvica sv. Roka iz 16. st velika na križanju jezerskih polja je 5,30 x 4,70 m. Na drvenom oltaru bila je slika Gospe Loretske sa sv. Rokom i Sebastijanom. Slika je skinuta 60-ih godina 20. stoljeća. Prema pričanju mještana služila je za logorsku vatru izviđačima iz Beograda (SFRJ). Obnovljena je 2014. godine. Na oltaru se nalazi novooslikana slika sv. Roka.

Crkvica sv. Ivana

U luci More crkvica je sv. Ivana Trogirskog.

Veličine je 9,5 x 6 m. Obnovljena je 60- ih godina 20. stoljeća. U njoj je kameni oltar s kipićem sv. Ivana Trogirskog, a oltarna slika je u prošlosti vjerojatno prenesena u Župnu crkvu Gospe od Zdravlja. Od 2014. u crkvi je Jezerska zavičajna izložba.

Crkvica sv. Konstancija

Crkvica sv, Konstancija na brijegu Kružak građena je 1780. na mjestu Kapelice iz 16. st. Popravljana je 1920. U 2. svj. ratu bila je bombardirana. Obnovljena je 1994. godine. Kameni oltar, preslicu (zvonik) i škropljenicu klesao je Abraham Jakov Pavić iz Jezera. Danas je na oltaru kip sv. Florijana, oltarna slika sv. Konstancija i moćnik sv. Konstancija u drvenoj i staklenoj urešenoj kutiji (dio ključne kosti sveca donesene iz Perugie u 17. st. Pored oltara u naravnoj veličini kip je sv. Konstancija (obojeno drvo), dar hodočasnika iz Perugie 2012. godine. Sve zavjetne crkvice obnovljene su slogom mještana. Građene su kamenim tesancima ne uvijek pravilnim. Sve crkvice na vrhu preslice (zvonika) imaju križ osim crkvice sv. Ivana Trogirskog na kojem je plameni jezičac Isto tako crkvica sv. Ivana Trogirskog ima prozore u obliku luka dok druge crkvice imaju male kvadratne prozore. Na svakoj crkvici karakterističan je prozorčić ispod preslice u obliku križa.

Sačuvana stara jezgra – ulice u Selu

Budući da su Jezera vrlo staro mjesto i da pored promjena koje su nastale kroz stoljeća uspijeva sačuvati dio stare pučke arhitekture. Važno je napomenuti da je naročito u predjelu Jezera zvanom Selo sačuvano više autentičnih i stručno obnovljenih kuća među starim uskim ulicama

koje nas podsjećaju na neka druga vremena i svjedoče o našoj prošlosti. Prvi pisani spomen o Jezerima je iz 1298. godine.

JEZERSKI ZELENJAK

U dva deca mlake vode izmrvi se jedan friški kvas (kockica), doda se jedna zličica brašna i jedna cukra. Ostavi se na teplomu mistu da se digne.

U jednu širju zdilu stavi se jedan kil brašna i u sredini brašna napravi se jamica, u ku se ulije dignuti kvas, dva, tri prstohvata soli i jušna zlica maslinovoga ulja. To se sve misi rukama. Doda se još malo mlake vode ako triba.
Tisto se stavi kisati po ure. Ukisano tisto se podili na dva dila i svaki dija se razvuče po stolu (stol mora biti pobrašnen) u veličini luštijere, a debljine oko jedan i po do dva centimetra.
Jedan dija se stavi u luštijeru namazanu maslinovin uljen i nadije se nadivon: tri do četiri izregetane jabuke, šaku suhih grožđic, nasickati dva do tri rukoveta blitve, jednu šaku nasickanih orihov, tri šake cukra, 1 dec maslinovoga ulja, malo nite, nesickanog petrusimena i poljskoga luka.
Sve se to izmiša i stavi na tisto ko je već u luštijeri. Drugi dija tista se stavi priko toga. Krajevi donjega i gornjega tista se malo zavrnu. Stavi se peći na 180 C oko po ure. Vidi se da je gotovo kad se gornja kora malo zarumeni.

Nenad Milin